

Міжнародне право

УДК 341.222.2:343.12(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14802007>

**Правовий статус транснаціональних корпорацій у контексті війни:
аналіз обов'язків і прав (досвід для України)**

Шуміло Інеса Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент, кафедра цивільного судочинства,
арбітражу та міжнародного приватного права, юридичний факультет,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків,
Україна, <https://orcid.org/0000-0002-2123-7272>

Присяжнюк Михайло Петрович,

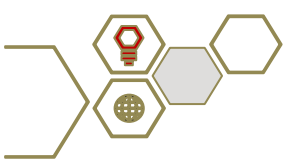
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права, факультет
міжнародних відносин і права, Хмельницький національний університет, м.
Хмельницький, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-1333-7633>

Місяць Андрій Петрович,

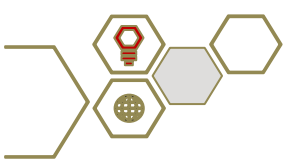
кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри права, факультет
міжнародних відносин і права, Хмельницький національний університет, м.
Хмельницький, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-1669-3556>

Прийнято: 08.12.2024 | Опубліковано: 30.12.2024

***Анотація:** В умовах сучасних збройних конфліктів роль транснаціональних корпорацій (ТНК) стає дедалі вагомішою. Їхній вплив на економіку, суспільство та міжнародні відносини є значущим, проте правовий*

статус ТНК, особливо в контексті воєнних дій, залишається недостатньо дослідженим. Прогалини в міжнародному та національному праві часто дають можливість ТНК уникати відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права і прав людини. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розроблення правових механізмів, що забезпечують прозорість, підзвітність і дотримання ТНК своїх зобов'язань в умовах війни, зокрема в контексті досвіду України. **Метою** статті є аналіз правового статусу транснаціональних корпорацій в умовах збройних конфліктів, визначення їхніх обов'язків і прав, а також розроблення рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання їхньої діяльності на основі українського та міжнародного досвіду. **Методи.** У дослідженні застосовано комплексний методологічний підхід, який охоплює порівняльно-правовий аналіз для оцінювання міжнародних і національних нормативно-правових актів; системний аналіз для визначення впливу діяльності ТНК на економічну, соціальну і правову сфери; методи емпіричних досліджень для оцінювання конкретних кейсів діяльності ТНК. **Результати.** У статті визначено основні обов'язки ТНК відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, прав людини та національного законодавства. Проведено аналіз правових прогалин, що дають можливість ТНК уникати відповідальності у зонах збройних конфліктів. На основі досвіду України виявлено, що національне законодавство потребує вдосконалення для забезпечення відповідальності ТНК за порушення прав людини й екологічних норм; існує потреба в розробленні міжнародно-правових механізмів контролю за діяльністю ТНК у зонах воєнних дій; недостатність прозорості та звітності ТНК сприяє зловживанням та ускладнює забезпечення їхньої відповідальності. **Результати** дослідження вказують на необхідність посилення правового регулювання діяльності ТНК як на міжнародному, так і на національному рівнях. Запропоновано рекомендації для вдосконалення українського законодавства з метою адаптації до умов війни та залучення міжнародного досвіду.

Ключові слова: міжнародне право, корпоративна відповідальність, транснаціональні компанії, правові зобов'язання.

Legal Status of Transnational Corporations in the Context of War: Analysis of Duties and Rights (Experience for Ukraine)

Inesa Shumilo,

PhD in Law, Associate Professor, Department of Civil Procedure, Arbitration and Private International Law, Faculty of Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-2123-7272>

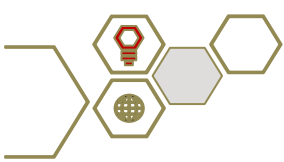
Mykhailo Prysiashniuk,

PhD in Law, Associate Professor, Department of Law, Faculty of International Relations and Law, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-1333-7633>

Andrii Misiats,

PhD in Law, Senior Lecturer, Department of Law, Faculty of International Relations and Law, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-1669-3556>

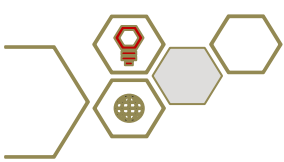
***Abstract:** In the context of modern armed conflicts, the role of transnational corporations (TNCs) is becoming increasingly important. Their impact on the economy, society and international relations is significant, but the legal status of TNCs, especially in the context of hostilities, remains insufficiently studied. Gaps in international and national law often allow TNCs to avoid responsibility for violations of international humanitarian law and human rights. The relevance of the study is stipulated by the need to develop legal mechanisms to ensure transparency,*

*accountability and compliance of TNCs with their obligations in wartime, in particular in the context of Ukraine's experience. **The purpose** of the article is to analyse the legal status of transnational corporations in the context of armed conflicts, to define their obligations and rights, and to develop recommendations for improving the legal regulation of their activities based on Ukrainian and international experience. **Methods.** The study applies a comprehensive methodological approach, which includes comparative legal analysis to assess international and national regulations; systemic analysis to determine the impact of TNCs' activities on the economic, social and legal spheres; and empirical research methods to assess specific cases of TNCs' activities. **Results.** The article identifies the main responsibilities of TNCs under international humanitarian law, human rights and national legislation. The author analyses the legal gaps that allow TNCs to avoid responsibility in armed conflict zones. Based on the experience of Ukraine, the author finds that national legislation needs to be improved to ensure that TNCs are held accountable for violations of human rights and environmental standards; there is a need to develop international legal mechanisms to control the activities of TNCs in war zones; and the lack of transparency and accountability of TNCs facilitates abuses and complicates their accountability. **The results of the study** point to the need to strengthen the legal regulation of TNCs' activities at both the international and national levels. Recommendations for improving Ukrainian legislation with a view to adapting to the conditions of war and attracting international experience are proposed.*

Keywords: *international law, corporate responsibility, transnational companies, legal obligations.*

Постановка проблеми. Транснаціональні корпорації є важливими учасниками міжнародної арени, значною мірою визначаючи економічні відносини між країнами та впливаючи на розвиток світової економіки. Їхня діяльність охоплює широкий спектр секторів – від промисловості до сфери

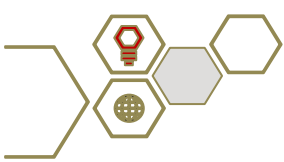
послуг – і має суттєві наслідки для економічного становища держав, де вони ведуть свій бізнес.

Особливі виклики для функціонування ТНК виникають у кризових ситуаціях, зокрема під час війни. У таких умовах виникає потреба в адаптації чинного законодавства, адже звичні регуляторні механізми можуть виявитися недостатньо ефективними. Уряди змушені балансувати між забезпеченням безпеки та підтриманням економічної стабільності, що ускладнює процес управління діяльністю ТНК. Ці виклики нерідко призводять до змін у законодавчій базі, яка регулює іноземні інвестиції та функціонування корпорацій.

Особливої уваги заслуговує інтеграція ТНК у національну економіку під час конфліктів. З одного боку, вони можуть сприяти економічному відновленню через залучення інвестицій і впровадження інноваційних рішень. З іншого боку, існує ризик, що надмірний вплив таких корпорацій може призводити до економічної нестабільності або зловживань. У цьому контексті особливо важливим стає забезпечення ефективного моніторингу й контролю за дотриманням стандартів соціальної відповідальності ТНК.

Дослідження правового статусу ТНК під час війни дає змогу зрозуміти, як регуляторні механізми можуть одночасно забезпечувати захист національних інтересів і підтримувати дотримання міжнародного гуманітарного права. Це потребує комплексного підходу, який сприятиме співпраці між державою, бізнесом і суспільством. Таким чином, питання регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в умовах війни є вкрай актуальним для України, оскільки безпосередньо впливає на формування стратегії національної безпеки й економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика діяльності транснаціональних корпорацій в умовах збройних конфліктів, зокрема з точки зору їхніх прав та обов'язків, залишається недостатньо вивченою. Попри значну кількість наукових праць, присвячених корпоративній соціальній

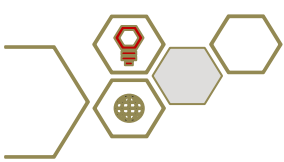
відповідальності й впливу ТНК на економічний розвиток (Г. В. Логвинський [1], А. М. Тимчишин [2]), аспекти функціонування корпорацій у зонах бойових дій потребують глибшого дослідження.

Окремі автори, серед яких І. Ю. Приварникова [3] та С. Р. Сулейманова [4], акцентують на етичних аспектах діяльності ТНК у кризових умовах, зазначаючи, що корпорації часто використовують нестабільність для отримання економічної вигоди, нехтуючи при цьому правами місцевого населення. Водночас інші дослідники, зокрема В. В. Венгер [5] та О. В. Воскобоева [6], наголошують на потенційно позитивному впливі ТНК у процесі відновлення економіки й інфраструктури. Втім, ефективність їхньої діяльності можлива лише за умови існування чітких міжнародно-правових механізмів регулювання.

Різноманітність висновків щодо ролі ТНК у збройних конфліктах свідчить про відсутність системного підходу до дослідження цієї проблематики. Наприклад, І. Ю. Приварникова [3] та С. Р. Сулейманова [4] наголошують на необхідності посилення контролю за діяльністю корпорацій у зонах конфлікту, тоді як В. В. Венгер [5] та О. В. Воскобоева [6] зосереджуються на потенційних перевагах їхньої діяльності. Окремі автори (Н. М. Стручок [7], Н. В. Коровіна [8]) підкреслюють наявність правових прогалин, що ускладнюють притягнення ТНК до відповідальності за порушення міжнародних норм під час війни.

Отже, аналіз наукових джерел демонструє необхідність розроблення єдиних міжнародно-правових стандартів регулювання діяльності ТНК у зонах конфліктів, що сприятиме забезпеченню їхньої відповідальності та використанню їхнього потенціалу для післяконфліктного відновлення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зазначені прогалини вказують на недостатність комплексного підходу до вивчення правового статусу ТНК у збройних конфліктах. Серед основних питань, які залишаються відкритими, – механізми дотримання ТНК своїх зобов'язань у зонах конфлікту, відповідальність за непрямий вплив на воєнні дії, а також роль держав у регулюванні їхньої діяльності.

З огляду на це, необхідність подальших досліджень у вказаній сфері є очевидною. Актуальність дослідження зумовлена потребою заповнення зазначених прогалів, зокрема через аналіз правового досвіду України в умовах війни. У цій статті пропонується об'єднати теоретичний і практичний аспекти вивчення правового статусу ТНК, що дасть можливість запропонувати нові підходи до регулювання їхньої діяльності. Таким чином, дослідження заповнює нішу в науковій літературі, висвітлюючи проблеми, які мають важливе значення як для України, так і для міжнародної спільноти.

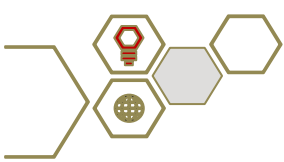
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз правового статусу транснаціональних корпорацій в умовах збройних конфліктів, зокрема з урахуванням досвіду України, для визначення їхніх прав, обов'язків і ролі у забезпеченні відповідальності в умовах воєнних дій.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

- дослідити міжнародно-правові акти, які регламентують обов'язки та права ТНК у кризових ситуаціях;
- проаналізувати вплив ТНК на економічну, соціальну і правову сферу у країнах, що постраждали від воєнних конфліктів, зокрема в Україні;
- сформулювати рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання діяльності ТНК з урахуванням специфіки збройних конфліктів і потреб України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Транснаціональні корпорації є важливими суб'єктами міжнародних економічних і правових відносин. Їхня діяльність має значний вплив на економіку, суспільство та політику країн, де вони функціонують. У контексті війни питання правового статусу ТНК набуває особливого значення, оскільки постають виклики, пов'язані з дотриманням міжнародного гуманітарного права, забезпеченням економічної стабільності та захистом прав людини.

Транснаціональні корпорації – це великі компанії, які мають численні дочірні або залежні підприємства в різних країнах і регіонах світу. Вони керують

виробничими об'єктами, розподільчими центрами, дослідницькими установами та філіями продажів. Головна мета ТНК – максимізація прибутку та задоволення потреб своїх клієнтів у тих місцях, де вони ведуть свою діяльність [3, с. 418]. Для глибшого розуміння природи транснаціональних корпорацій на рис. 1 зображено основні характеристики, якими ці компанії відрізняються від інших типів бізнес-структур.

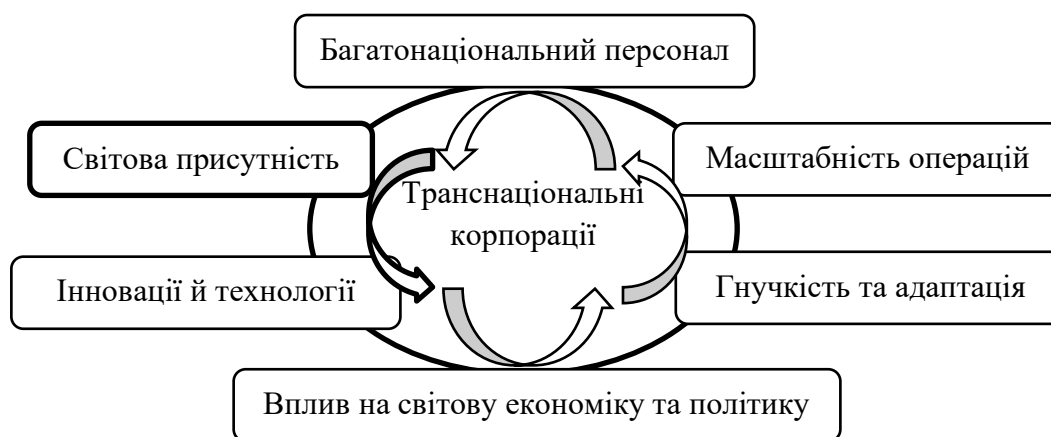
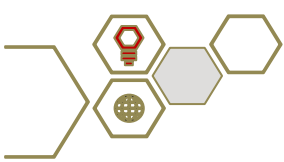

Рис. 1. Основні характеристики ТНК

Джерело: складено авторами на основі [3, с. 418]

Транснаціональні корпорації вирізняються низкою унікальних характеристик, які підкреслюють їхній глобальний вплив і відмінності від інших компаній. Вони мають широку присутність у різних країнах, де функціонують через філії, дочірні компанії та представництва, забезпечуючи доступ до ресурсів і ринків. Масштабність операцій дає їм можливість володіти значними виробничими потужностями, транспортними мережами та розподільчими центрами.

ТНК об'єднують багатонаціональний персонал, що відображає їхню міжнародну природу, й активно впроваджують інновації, інвестуючи в новітні технології й сприяючи розвитку менш розвинених економік. Завдяки гнучкості та здатності швидко адаптуватися до змін корпорації ефективно реагують на економічні, політичні й культурні виклики. Їхній масштабний вплив

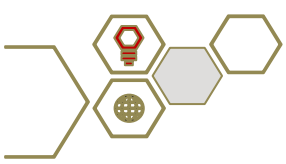
поширюється не лише на економіку, а й на політику, екологію та ринкові процеси, що робить їх важливими гравцями на світовій арені.

Історія розвитку транснаціональних корпорацій починається ще з 1600 року зі створення англійської компанії East India Company [5, с. 31]. Однак справжній поштовх процесам транснаціоналізації відбувся наприкінці XIX століття. До цього часу світова економіка базувалася переважно на місцевому виробництві: приблизно 90% усіх товарів і послуг створювалися з використанням локальних сировинних ресурсів, а основна частина продукції реалізовувалася в межах цих же регіонів. Вказаний період став переломним, оскільки зростання міжнародної торгівлі й індустріалізації почало змінювати економічний ландшафт. Подальші етапи розвитку ТНК систематизовано в табл. 1.

Таблиця 1

Етапи розвитку ТНК

Етап	Період	Характеристика
Перший	Кінець XIX – початок XX століття	Діяльність ТНК зосереджувалася на видобутку сировини в колоніях і її переробленні в метрополіях через низький рівень кваліфікації персоналу та відсутність технологій.
Другий	1929–1945 роки	Реформи й інновації, включно з телебаченням і ядерною енергетикою, сприяли промислому розвитку під впливом Другої світової війни.
Третій	1945–1960 роки	ТНК створювали зарубіжні підрозділи, орієнтовані на місцевий попит. З'явився термін «транснаціональні корпорації». Науково-технічна революція стимулювала зростання.
Четвертий	1970–1980 роки	Енергетична криза та розвиток комп'ютерних технологій сприяли розміщенню виробничих процесів у країнах із дешевшими ресурсами. Посилення концентрації капіталу.

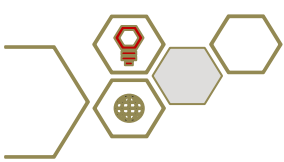
П'ятий	1985 рік – донині	Перетворення ТНК у глобальні компанії, орієнтовані на мінімізацію витрат у країнах, що розвиваються, і продаж продукції на ринках розвинених держав.
--------	-------------------	--

Джерело: складено авторами на основі [5, с. 31]

Процеси транснаціоналізації значною мірою були зумовлені розвитком високих технологій, інновацій, а також прогресом у сфері послуг та інформаційних технологій. Одним із важливих факторів стала зміна інвестиційних пріоритетів: інвестори почали орієнтуватися не на традиційну промисловість, а на технологічний сектор, послуги, інформацію й телекомунікації. Крім того, виникли нові підходи до поєднання різних форм і методів транснаціоналізації бізнесу та діяльності, що забезпечило ще більшу інтеграцію економічних процесів на глобальному рівні.

На глобальному ринку 500 найбільших ТНК виробляють більшість продукції у фармацевтиці (95%), електроніці та хімії (80%), машинобудуванні (76%). Вони контролюють майже половину світового промислового виробництва, дві третини міжнародної торгівлі та 80% патентів і ліцензій на нові технології. ТНК є важливою частиною світової економіки, і їхня кількість постійно зростає. У 2020 році налічувалося приблизно 80 тисяч ТНК і 850 тисяч їхніх філій. За даними рейтингу Forbes Global 2000, у 2022 році найбільше ТНК базувалося у США (590 компаній), Китаї (351) та Японії (196) [8, с. 79].

Серед найбільших транснаціональних корпорацій, які активно працюють на українському ринку, варто виокремити бренди Coca-Cola, Samsung, Toyota, Nestlé, Nokia, Metro Cash&Carry, Hewlett-Packard, British American Tobacco й інші. Особливо впливовими стали потужні FMCG-компанії, що виробляють товари повсякденного попиту, такі як харчові продукти, напої, косметика, побутова хімія. Ці компанії суттєво вплинули на збільшення різноманіття товарів в Україні. До повномасштабного вторгнення спостерігалися значні вливання з боку ТНК прямих іноземних інвестицій в економіку України. Наприклад, у 2018 році – 31,6 мільярда доларів, а через рік цей показник зріс до 35,8 мільярда

доларів [6, с. 22]. Водночас інвестори вивели частину своїх коштів. У 2018 році цей показник становив 6,3 мільярда доларів, як і роком пізніше. У 2019 році серед іноземних інвесторів в Україні інтерес викликали різні сфери економіки (рис. 2). До початку війни українська економіка, попри не завжди високий рівень інвестиційної привабливості, залишалася цікавою для потенційних інвесторів. Її конкурентними перевагами були висока кваліфікація працівників, зокрема в технічних спеціальностях, відносно низька заробітна плата та багаті ресурси й сировинна база [7]. Прихід транснаціональних корпорацій став поштовхом для модернізації застарілого обладнання, що дало змогу українським підприємствам знизити витрати на виробництво та досягти певного рівня прибутку.

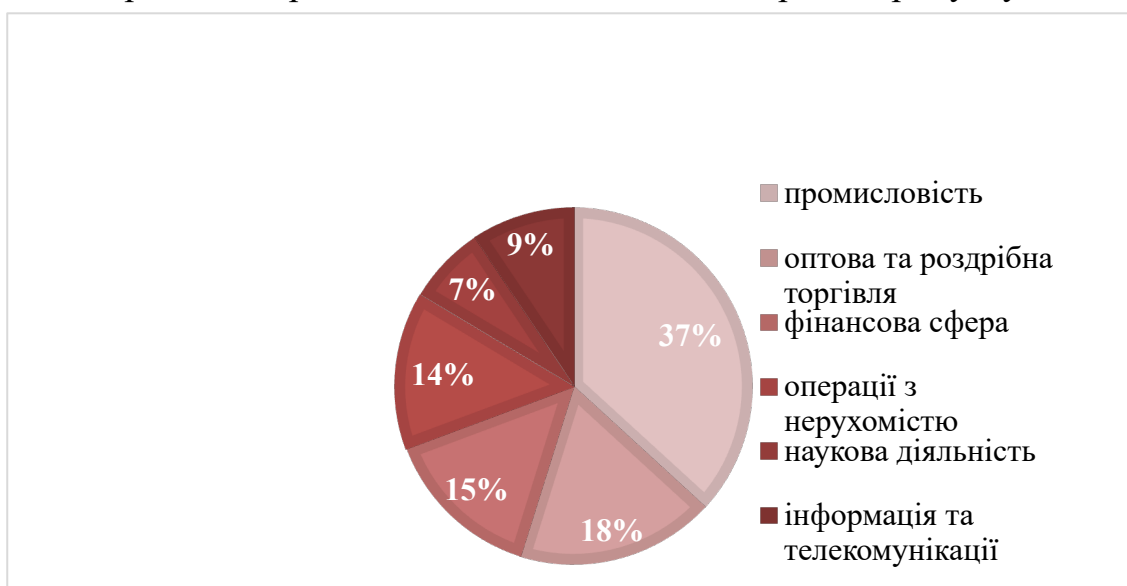
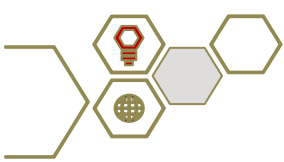

Рис. 2. Структура інвестицій в економіку України, 2019 рік

Джерело: складено авторами на основі [6, с. 22]

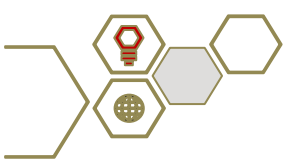
Поряд із позитивними факторами транснаціональні корпорації становлять серйозну загрозу для економічної безпеки країн, що розвиваються, через значні фінансові ресурси та вплив [8, с. 79]. Попри позитивні аспекти, такі як прямі інвестиції, створення робочих місць і наповнення бюджету, ТНК часто використовують свій вплив для маніпуляцій, що має привертати особливу увагу держави на законодавчому рівні, особливо в період війни.

На міжнародному рівні основними документами, які регулюють діяльність ТНК, є проєкт Кодексу поведінки ТНК, ухвалений у 1970 році [9], Кодекс іноземних інвестицій Латинської Америки та Конвенція про транснаціональні компанії від 1998 року, яка встановлює базові принципи створення й функціонування ТНК. Хартія економічних прав та обов'язків держав, яку ухвалила Генеральна Асамблея ООН у 1974 році, спрямована на захист економічних прав країн, що розвиваються, регулювання інвестицій і контроль за діяльністю ТНК, хоча не всі підписанти, зокрема США та Великобританія, її ратифікували [10]. Також важливими є Регіональна декларація про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства 1976 року, яка передбачає добровільне виконання керівних принципів для таких підприємств, і Принципи контролю за обмеженням ділової практики монополій і корпорацій, ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН у 1980 році [11, с. 3].

Феномен ТНК створив для країн складнощі у правовому регулюванні їхньої діяльності, оскільки ці компанії часто використовують форми, характерні для місцевих юридичних осіб. Єдина система регулювання ТНК зараз перебуває на початковому етапі розвитку, і кожна країна формує власні норми для контролю умов ведення бізнесу іноземними компаніями. Зростання обсягів іноземного капіталу підкреслює необхідність перевірки ефективності й адекватності чинного правового регулювання.

Для України такий стан справ, особливо в період війни, несе значні ризики. Б. Д. Трофімов пропонує рішення через теорію контролю, яка встановлює правовий статус ТНК за законом материнської компанії [12, с. 55]. Ця теорія, застосована ще під час Першої світової війни для визначення «своїх» і «ворожих» юридичних осіб, дає змогу враховувати реальний контроль над компанією. Прикладом є справа Даймлера (1915 рік), коли англійський суд визнав компанію, формально зареєстровану в Англії, німецькою через те, що контроль над нею належав громадянам Німеччини. В сучасних умовах теорія

контролю допомагає визначати правовий порядок, до якого фактично належить юридична особа.

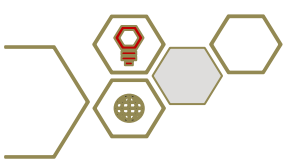
Транснаціональні корпорації в Україні діють через дочірні підприємства, асоційовані компанії, філії та представництва. Наприклад, агропромислова ТНК Bunge створила ДП «Сантрейд», а Samsung Electronics представлена через своє представництво з 1993 року. Діяльність ТНК регулюється Конституцією України, Господарським кодексом, законами про іноземне інвестування, зовнішньоекономічну діяльність та інші акти (табл. 2).

Таблиця 2

Основні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність ТНК в Україні

Рік	Назва закону	Опис
1991	Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	Регулює основи ведення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання України
1996	Конституція України	Основний закон, що визначає право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (стаття 42)
1996	Закон України «Про режим іноземного інвестування»	Визначає правові умови для здійснення іноземних інвестицій в Україні
1997	Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні»	Забезпечує рівні умови для оподаткування суб'єктів господарювання незалежно від походження майна чи коштів
1999	Конвенція про транснаціональні корпорації	Ратифікована законом № 921-XIV, регулювала створення ТНК між Україною та країнами СНД
2003	Господарський кодекс України	Регулює основи господарської діяльності, зокрема діяльність підприємств і компаній (статті 116, 117)

Джерело: складено авторами на основі [13, с. 171–173; 14; 15; 16]

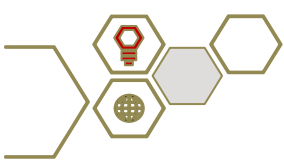

У 1999 році Україна ратифікувала Конвенцію про ТНК, але 15 листопада 2023 року вийшла з неї через її застарілість і невідповідність сучасній євроінтеграційній політиці. У пояснювальній записці до згаданого закону зазначено, що на сьогодні транснаціональні корпорації між українськими підприємствами та країнами СНД фактично не створюються в межах правового регулювання цієї Конвенції [13, с. 171]. В умовах війни з Росією це дає захист від російських ТНК, але створює прогалини у правовому регулюванні ТНК, оскільки українське законодавство залишається розгалуженим і не повністю охоплює всі аспекти цієї сфери.

27 грудня 2019 року в Україні було подано проєкт Закону про ратифікацію Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо приєднання до Декларації про міжнародні інвестиції й багатонаціональні підприємства та відповідних рекомендацій. Однак 4 березня 2020 року проєкт відкликали. Пізніше, 25 червня 2020 року, Кабінет Міністрів України подав на ратифікацію Верховною Радою Угоду, яку підписали ще 15 березня 2017 року, відповідно до розпорядження № 757-р [17, с. 177].

Державне регулювання діяльності ТНК – це поєднання правових, економічних та адміністративних методів, які застосовуються для контролю й адаптації діяльності таких компаній до змінних економічних і політичних умов. Цей процес охоплює заходи законодавчого та контрольного характеру, які впроваджують державні органи й громадські організації. Основними частинами системи регулювання є політичні, адміністративні, економічні, інформаційні та соціальні аспекти [18, с. 60]. В умовах війни для України пріоритетним завданням є залучення ТНК в оборонну промисловість держави, використовуючи всі зазначені механізми [6, с. 23].

Для розвитку українських ТНК важливим є державне обмеження неконтрольованого міжнародного розширення виробництва й відкриття кордонів. Основною тенденцією їхньої діяльності в Україні є створення спільних

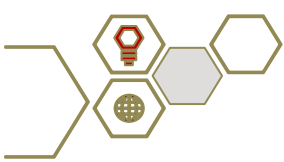

підприємств, договорів франчайзингового лізингу чи товариств з обмеженою відповідальністю, які є більш регульованими. Діяльність ТНК регулюється Законом України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року [19].

Українські фінансово-промислові групи мають суттєві відмінності, які поки що не дають можливості зарахувати їх до категорії транснаціональних корпорацій. Якщо сприяти транснаціоналізації їхньої діяльності, підвищувати гнучкість організаційних структур, забезпечувати диверсифікацію та надавати державну підтримку, вони можуть стати основою для створення в Україні власних транснаціональних корпорацій, що підвищить їхній вплив на світову економіку. Враховуючи міжнародний досвід, важливо поступово створювати умови для формування й успішної діяльності українських транснаціональних корпорацій у майбутньому [20, с. 112].

Головним суб'єктом міжнародного права є держава. Транснаціональні корпорації, своєю чергою, отримують право укласти міжнародні договори лише як похідну від правосуб'єктності держави. Цю позицію підтвердив Міжнародний суд ООН у справі *Barcelona Traction, Light and Power Company Limited*. У рішенні суд зазначив, що захист інтересів корпорації може забезпечувати лише держава, за законодавством якої вона була створена або на території якої розташована її адміністрація. Як приклад, що підтверджує цю позицію, можна згадати випадок 1969 року. Тоді Міністерство закордонних справ Об'єднаної Арабської Республіки (ОАР) звернулося до уряду США із заявою, що саме Сполучені Штати несуть відповідальність за угоду, укладену американською нафтовою компанією *King Resources* з урядом Ізраїлю. Предметом цієї угоди було проведення нафторозвідувальних робіт на території ОАР, яка перебувала під окупацією Ізраїлю. На думку ОАР, підписання цієї угоди фактично означало визнання та підтримання окупації з боку США [21, с. 92].

З огляду на ці історичні факти, Україна в умовах війни має вибудувати системний підхід до взаємодії з ТНК, що працюють, як на території держави, так

і за її межами. У табл. 3 наведено основні аспекти взаємодії держави й ТНК у період війни. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню соціальної відповідальності транснаціональних корпорацій, що дасть їм можливість активніше залучатися до розв'язання гуманітарних питань, таких як допомога постраждалим від війни чи відновлення інфраструктури. Водночас установлення прозорих правил і механізмів контролю підвищить довіру до їхньої діяльності, зменшуючи ризик корупції та зловживань у складних умовах.

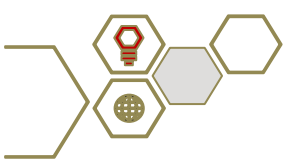
Таблиця 3

Заходи регулювання діяльності ТНК у період війни

Категорія заходів	Опис заходів
Законодавчі зміни	Розробити спеціальні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність ТНК у період війни.
Моніторинг і контроль	Упровадити механізми контролю за дотриманням ТНК міжнародного гуманітарного права і стандартів соціальної відповідальності.
Стимулювання	Запровадити податкові пільги для компаній, які беруть участь у гуманітарних ініціативах або сприяють відновленню економіки.
Співпраця	Сприяти діалогу між урядом, громадянським суспільством і ТНК для узгодження спільних дій у складних умовах війни.

Джерело: власна розробка авторів

Створення стимулів у вигляді податкових пільг мотивуватиме компанії інвестувати в економіку, розвивати соціальні проекти й створювати робочі місця, що стане важливим кроком до відновлення економічної стійкості. Взаємодія уряду, громадянського суспільства та бізнесу допоможе сформувати сприятливе середовище для довгострокового розвитку, зберігаючи конкурентоспроможність і забезпечуючи сталість діяльності ТНК навіть у найскладніших умовах. У підсумку ці дії не лише вирішать нагальні суспільні виклики, а й створять міцну основу для економічного зростання у майбутньому.

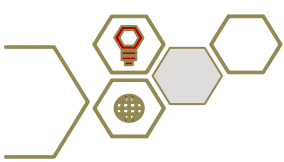

Висновки. Проаналізовано міжнародно-правові документи, які визначають межі відповідальності й обов'язки ТНК, зокрема під час збройних конфліктів. Особливу увагу приділено «Керівним принципам ООН з питань бізнесу і прав людини», які встановлюють, що корпорації мають дотримуватися міжнародних стандартів прав людини незалежно від контексту. Водночас виявлено, що наявні правові механізми не завжди враховують специфіку воєнних конфліктів, а це ускладнює їх застосування.

З'ясовано, що діяльність ТНК може як сприяти стабілізації економіки, так і створювати ризики для соціального і правового середовища. На прикладі України доведено, що участь ТНК у постконфліктному відновленні може стати важливим чинником для економічної реконструкції. Водночас виявлено проблеми, пов'язані з уникненням сплати податків, можливими порушеннями прав людини та неузгодженістю діяльності ТНК із національними інтересами.

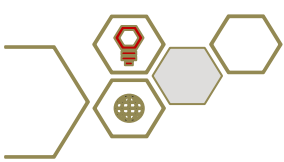
На основі проведеного аналізу запропоновано рекомендації для України, які передбачають імплементацію міжнародних стандартів у національне законодавство, зокрема положень щодо відповідальності ТНК за дотримання прав людини; створення спеціального механізму моніторингу діяльності ТНК у кризових ситуаціях із залученням державних органів і громадянського суспільства; розроблення податкових пільг та інвестиційних стимулів для ТНК, що сприятимуть відновленню економіки України після воєнного конфлікту; забезпечення прозорості в діяльності ТНК шляхом посилення вимог до звітності та підзвітності.

Отже, дослідження підтвердило необхідність удосконалення правового регулювання діяльності транснаціональних корпорацій у контексті воєнних конфліктів, а також важливість інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство. Це дасть змогу забезпечити баланс між інтересами держави, суспільства та бізнесу, сприяючи сталому розвитку України в умовах постконфліктного відновлення.

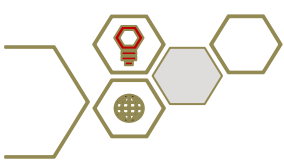

Список використаних джерел

1. Logvynskyi G. V. Principles and guarantees for the security of advocates: international experience. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.). За загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 236–238. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d4acf05c-d38c-4140-9f5c-824d59714544/content>.
2. Тимчишин А. М. Деякі аспекти використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень. *Історико-правовий часопис*. 2023. Вип. 20(1). С. 119–125.
3. Приварникова І. Ю. Сучасні аспекти корпоративного менеджменту транснаціональних компаній, що працюють в Україні. *Економічний простір*. 2024. № 190. С. 416–424.
4. Сулейманова С. Р. Генеза інституту медіації. *Правове життя сучасної України*: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 2. С. 343–345.
5. Венгер В. Особливості формування та розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2024. Вип. 2(4). С. 30–44.
6. Воскобоева О. В. Транснаціональні корпорації в умовах глобалізації економіки України. *Бізнесінформ*. 2021. Вип. 1. С. 21–27.
7. Стручок Н. М. Транснаціоналізація як інструмент забезпечення економічної безпеки сфери туризму. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-103>.
8. Коровіна Н. В. Основні засади існування транснаціональних корпорацій на глобальному ринку. *Управління змінами та інновації*. 2024. Вип. 10. С. 77–82.

9. Проект Кодексу поведінки ТНК. URL: <http://ua.convdocs.org/docs/index243769.html> (дата звернення: 28.01.2024).
10. Хартія економічних прав і обов'язків держави від 12 грудня 1974 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_077 (дата звернення: 28.09.2024).
11. Олійник Я. Міжнародно-правове регулювання управління транснаціональними компаніями. *Академічні візії*. 2024. Вип. 38. С. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14572275>.
12. Трофімов Б. Д. До проблеми визначення особистого закону транснаціональних корпорацій. *Альманах міжнародного права*. 2020. Вип. 24. С. 51–58.
13. Козир С. С. Перспективи розвитку правового регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Вип. 11. С. 170–173.
14. Тимчишин А. М. Особливості використання спеціальних знань під час досудового розслідування. *Нове українське право*. 2023. Вип. 2. С. 176–184.
15. Логвинський Г. В. Суб'єкт посягання на захисника чи представника особи. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. 2021. Вип. 13(2). URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/13-2_2021/13-2_2021.pdf#page=81 (дата звернення: 28.09.2024).
16. Сулейманова С. Р. Основні принципи медіації. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.). За загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 578–582. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/71766002-b7d4-46ea-a1d4-7ed18b951bec/content> (дата звернення: 28.09.2024).

17. Шипко С. О. Питання правового регулювання діяльності транснаціональних корпорацій. *Наукові записки. Серія: Право.* 2021. Вип. 10. С. 175–178.

18. Качур А. В. ТНК та їх роль у сучасних міжнародних економічних відносинах. *Економіка і суспільство.* 2018. Вип. 19. С. 55–62.

19. Наумова Л. М. Принципи регулювання діяльності ТНК в Україні у контексті забезпечення національних економічних інтересів. *Вісник Херсонського національного технічного університету.* 2020. № 1(72) Ч. 2. С. 54–61.

20. Жиленко К. М. Систематизація та аналіз моделей поведінки ТНК у сучасних умовах глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2018. Вип. 17. С. 108–113.

21. Дзявун Ю. С. Транснаціональні корпорації як суб'єкти міжнародного договірної права. *Правові горизонти.* 2018. Вип. 9. С. 90–93.